

Az ifjabb Coquerel Athanáz *).

RENAN FERNŐ UTÁN PÉTERFI DÉNES.

Több mint egy éve, hogy megigérttem, hogy e lapban emlékiratot közlök azon férfiak egikéről, a kik iránt én a legnagyobb becsüléssel és rokonszenvvel viseltetem. Az ifjabb Coquerel A. és Hyacinth atya az a két egyén korunkban, a kikben leginkább szemlélhető az a titkos forrongás, melyet a katholicismus és protestantismus a nyugalomnak látszata mellett is magokban rejtenek. Kísérleteiket látható siker nem követte; de különben azok inkább vallási reformért való küzdelmek és nem csupán itészeti vagy bölcsészeti vizsgálódások voltak.

Hogy valaki bármily mértékben vallási forradalmár lehessen, egyházi embernek kell lennie. Luther, ha nem pap és barát, nem tehetne volna azt, a mit tett. Reuchlin és Hutten Ulrich, mint tudósok és írók sokkal felette állottak; de ők nem voltak a papi rendből valók, nem voltak lelkészek. Időnkben mind a katolikus, mind a protestáns orthodoxyától idegen világi egyének ezen kérdések feletti vitára némi befolyást tudtak gyakorolni, de ezek soha sem vágyakoztak arra, hogy egyházak vagy felekezetek fejeivé legyenek. A katolikus vagy a protestáns lelkészi karból fognak a közel vagy távol jövőben is ama hitujítók támadni, a kik korunk vallásos gondolkodásából oly eredményeket fognak kifejteni, melyeket előrelátni nem lehet. Három tétel azonban erre nézve bizonyosnak látszik, ugy szintén a következmény is, mely ezekből foly, bizonyosan áll előttem.

Először egy egészen új vallás feltünése lehetetlenségnek tekinthető. Hogy ily tünemény jöhessen létre, arra nézve a tudatlanság egy bizonyos foka és hagyomány nem léte szükségeltetnék. De ily tüneményt létrehozni még Amerika sem tudott. A mormonismus bizonyítja ezt. Smith József és Brigham Young találtak anynyi hi-

*) Ez érdekes czikket mi az „Inquirer“ angol lap után közöljük, mely azt a „Journal des Debats“ francia lapból vette át. — P. D.

székenységet és tudatlanságot, a menynyire vállalatuk kezdetén szükségük volt; de a keresztény hagyomány elég erős vala, hogy egyházukat elnyomja abban a pillanatban, mihelyt az csecsemő korából a férfi korba lépett. De hogy a ténylegesen létező egyházak sorsa elenyésztés leend és hogy az emberiség megmondható jövőben a vallás formáitól meg fog válni tudni, ennek felfogásában előítélettől ment egyének semmi nehézségre nem találnak. A számtalan vallási épületek, melyek az országot fedik, nem fognak oly hirtelen eltűnni, azok még hosszasan megmaradnak vallási épületekül. Hogy azonban az imádás jelenben elfogadott formái hosszasan megmaradjanak úgy a mint vannak, a legkisebb reform és változtatás nélkül, azt bajos elhinni. A nép távol van attól, hogy a katholicismushoz, mint a milyen az jelenleg, közeledjék, sőt attól mindinkább elidegenedik. A katholicismus egysége csakis a pápák világi hatalmával állhat fenn, a mely hatalom örökre elveszett. A protestantismust pedig a maga részéről egy válság foglalkoztatja, mely onnan származott, hogy az emberi elme most lehetetlennek tartja a természetfelettinek, mint valóságnak, megengedését. Ismétlem, hogyha mi ezt a három előterjesztést elfogadjuk, egy negyedik, ezekből mint feltétlenül szükséges következmény folyik és ez az, hogy a katholicismusból és protestantismusból előbb vagy később oly egyházak fognak előállani, melyek a nélkül, hogy a multtal szakitnának, megkísérik a jelen század szükségeinek jobban megfelelni.

Hyacinth atya inkább felfogta e szükségességet, mint bármely más katolikus pap. S ha kísérletét kevés siker követte, ez onnan van, mert minden kísérlet, mely a katholicismus szívében szakadást akar előidézni, csakis bukásra számíthat addig a mig IX. Pius él. Egy katolikust arra kérni, hogy magát egy elvitathatlan pápától elszakaszsa, annyi mint lehetlenséget követelni, mert a katholicismus lényegévé a pápa iránti engedelmisség lett. De a midőn a pápai személy nem bizonyos, midőn tiltakozás és veszekedés támad azért, hogy megtudják, hogy ki az igazi pápa, (már pedig elkerülhetlenül e lesz az eset akkor, a midőn a pápa nem bírja többé Rómát saját uradalma gyanánt), akkor aztán sok oly dolog, mely most lehetetlennek látszik, könnyüvé lesz és Hyacinth atya más egyéb szemrehányást nem fog szenvedni annál, hogy ő igen sietett, az időt igen megelőzte. Ugyanezt fogják mondani az idősb és ifjabb Coquerelről is.

Mindazon kísérletek közt, melyeket a francia protestantismus kebelében a végre tettek, hogy a hagyományos tant a kor kívánalmaival összhangba hozzák, az ők kísérleteik ha nem is a legeredetiebbek, de a leggyakorlatiabbak voltak. Azokat csaknem semmi siker nem koronázta, de könnyű belátni, hogy kísérletek meg fog újittatni és egy napon sikerülni fog oly mértékben, a milyenben sikerülnie kell; sikerülni fog a közönség felvilágosodott részénél, a mely két dolgot kíván: először, nem élni minden vallásos egyesületen kívül; másodsor nem találni vallásos egyesületükben összeütközést a tudománnyal vagy tárgyát a megütkezésnek. A protestantismusból a lehető legézszerűbb formáját vonni ki az isteni tiszteletnek, e kísérlet nem új. Németországban az csodálatosan sikerült a mult század végén és a jelen kezdetén. Schleiermacher, Herder, Kant, és Fichte nem hagyták oda az egyházat, de azért nem tartozkodtak teljes szabadsággal bölcselni. Franciaországban Vincent Sámuel s a legtöbb lelkész bátran hirdették e század elején, hogy a speculativ theologia kérdései a vallásos szemlélődésnek ajánlott eledelek, melyekből minden szellem a maga módja szerint hasznot merithet. Ez egyenes lelkű és tehetséges embereket két nagy tény befolyásolta. Egyfelől a tudomány és bölcsezet előhaladása arra indította az egész világot, hogy a természetfelettit, ugy a mint az addig az ideig tartatott, visszautasítsa. Az ellenvetések, melyeknek segítségével a protestantismus a 16-ik században a középkori csudákat elvetette, az első hitujítók által még nagy számmal fentartott természetfeletti hitnézetek ellen lönek fordítva. Másfelől az itészeti tudományok kifejlődése lehetetlenné tette az első reformátorok nézeteinek fentartását a szentírást illetőleg. A német egyetemek kitartó vizsgálódásai megmutatták, hogy az egyforma ihletés eszméjét az ó és új szövetségi iratok mindenikére kiterjeszteni teljes lehetetlen. A zsidóknak, a kik az ó szövetséget illető bármely dologban illetékesek a meghallgatásra, soha sem volt ilyen gondolatuk. Azt a nézetet fentartani, hogy Daniel könyve Jézus előtt a hatodik században egy Dániel nevű egyén által iratott és azt erősíteni, hogy az evangelisták soha sem mondanak egymásnak ellent és hogy irataikat ugy kell venni, mint a legnagyobb pontosságu szövegeket, mindez teljes lehetetlen egy oly embernek, a ki némi itészi tehetségél van felruházva és fáradságot vesz e kérdéseket tanulmányozni. A 16 és 17-ik század theologusainak a csodákról és ihletésről szóló nézetének módosítása tehát

szükségessé vált. S minden protestans pap, ki egy kissé felvilágosult volt, be is ismerte ezt. Strassburgban különösen egy tudományos exegetikai iskola állott elé, a melyben a modern észnek egy követelménye sem tagadtatott meg és a mely joggal gyakorolt befolyást a francia protestans theologiára.

Ilyen volt az eszmék iránya, mélységesen következetes és kikerülhetlen, melybe Coquerel az idősb a lelkeszi kötelesség ritka érzetével és az ifjabb lelkének mások által soha feljül nem mult őszinteségével, egyenességével és becsületességével valának bevonva pályájok kezdete óta.

Egy fontos körülmény, mely a katolikus párt alakulásával, de legkivált IX. Pius pápaságával keletkezett, e vallásos helyzetet még bonyolultabbá tette és annak jelentékeny előnyt adott. Az ultramontán tulzások diadala következtében a katolikusok nagy része közt vágy támadt egy oly vallásközséghez tartozni, mely hitében nem annyira szűkkörü, mint a katolikus, a nélkül azonban, hogy megszűnnék a kereszténységhez tartozni. Sokakra nézve, a kik nem követhették a katholicismust új dogmái terén, a protestantismus menedéknek ajánlkozott. Az állam által elismert vallás-községekben az embernek magát kívül helyezni bajos, nemcsak azért, mert még egy oly állam is, mint a miénk, mely egészen közönyös a vallási kérdésekre tartozó elméletek iránt, a gyakorlatban még nem törölte el mindazon apró akadályokat, melyek azon rendszerből származnak, mely szerint mindenik polgárnak valamely bevett valláshoz kell tartoznia; hanem mindenek felett azért, mert ily helyzet már maga magában kínos egy valóban vallásos kedélyre nézve. Születés, házasság és halál oly körülmények, melyekben az embernek valamely vallásformához tartozni kell. Hogyha az élet eme nagy ünnepélyes pillanatait semmi vallásos szertartással nem kötjük össze, már e tény maga vallástalanság színét hordozza magán, a melylyel ugyan senkinek sincs joga mást vádolni, miután e tekintetben az egyéni lelkiismeret a független uralkodó, de a mely mégis egy érzékeny kedélyt igen bánt. Az ember ugy tűnhetik fel ily formán, mintha kezet fogna azokkal, a kik az emberi életet vallásos jellemétől esztelenül meg akarják fosztani. A katholicismus oly követelésekkel van hivei iránt, hogy bizonyos esetekben az ember nem teheti, hogy azt igénybe ne vegye az életben szükséges szertartásokra nézve. E szertartások a katolikus szemében szent-ségek; azokban nem katolikus hittel venni részt, egyértelmű szent-

ségtöréssel; s az valóban az ezek iránti tiszteletből történik, hogy az ember nem szívesen csinál profán dolgot abból, a mit oly sok lélek szentnek tart. A liberalis protestantismusnak nincsenek meg ezek a hátrányai, mert isteni tisztelet formája csaknem kizárólag prédikálásra szorítkozáván, nem bírja a katolikus szentségek egyházi jellegét. Mondom, liberalis protestantismus, mert valóban a catholicismusnak dogmai protestantismusért való elhagyása ritkán fordul elő. La Rochelle hitrendszerét egy philosophusi lélek ép úgy nem fogadhatja el, mint a tridenti zsinatét. Ha már dogmáról, vagy hitrendszerről van szó, az ember mindig előbb becsüli azt, a miben neveltetett. Azonban az nagy előny, hogyha az ember a keresztény család elhagyása nélkül szabadon gondolkozhatik és érezhet, s kereszténynek maradhat a nélkül, hogy ólomsúlyként nehezednék reá az, a mivel a catholicismus azon hiveit terheli, a kik állhatatosak akarnak lenni. Ha a protestantismus hajlandó lesz ezt a szerepet játszani, meg vagyok győződve, egy millió követőnél többet nyert volna Frankhon értelmi aristocratiájából, nem is említve a nép közti sikert, mely azt végre követhette volna. Felekezet helyett valóban egyházzá lesz vala, lett volna jövője és a jelen vallásos crisisben, melyen átmenendők vagyunk, első rendü szerepet játszott volna. Valahol mondottam volt s nem tehetem, hogy újra ne ismétljem, hogy a protestantismus helyzete sok tekintetben hasonlít a judaizmuséhoz az első század közepén. A pogányság abban az időben többé nem elégítette ki az igazán vallásos lelkeket; a judaizmus isteni tisztelete és hitrendszere egyszerűségénél fogva rendkívüli befolyást gyakorolt a görög és római világra. De mily judaizmust fogadhatott be egy görög vagy római? Judaizmust körülmetélkedéssel s az ételt és szombatot illető szabályokkal? Bizonyosan nem. Ha a judaizmus a régi szabályok szűk határai közt marad, a görög és római világ soha sem lett volna zsidó, azaz hogy keresztény. A körülmetélkedés különösen nagy akadály lett volna. A proselytáknak a törvényes szertartások és a körülmetélkedés alól felszabadított judaizmusra volt szükségök. És ez eszme diadalra juttatása által határozta el Pál a kereszténység jövőjét. A jeruzsálemi egyház őrei, a kik János az Ur testvére körül csoportosulva azt vitatták, hogy valaki keresztény lehessen arra nézve zsidónak kell először lennie, a kik megtagadtak minden viszonyt a legkegyesebb keresztényekkel, mint pl. Titussal, hogy ők körülmetélve nem voltak, Jézus művének legnagyobb ellenségei valának. Ez történt ko-

runkban a protestantizmussal. Az orthodox párt elébb becsülte el-szigetelve maradni, mint szabályait, szokásait megváltoztatni. A sokaság, mely ahoz sereglett volna, visszatartatott, és a francia protestantismus maradt annak, a mi volt, egy nagyon tiszteletre méltó felekezet, de mégis felekezet, mely szaporodni úgy látszik megszűnt.

A buzgóság, jóakarát, nemes magatartás és tehetség, melyet az ifjabb Coquerel A. nemes munkájában felmutatott, minden dicséreten felüláll. Ő ép azon tulajdonokkal volt felruházva, melyek ily állásra, mint az övé, szükségesek. Nyíltság, őszinteség és szívéllyesség jellemezték az egész embert. Ő kedves, vonzó ember volt, a ki becsülést és ragaszkodást keltett. Az általa confirmált nők a legnagyobb tisztelettel és hálateljes érzéssel viseltettek iránta. Ő rendkívül széles ismeretkörrel és magas irodalmi izléssel birt. A művészet történetében különösen otthonos volt; teljesen ismerte Olaszhont és gyönyörűen irt arról. Azonban ő mindenek felett lelkes volt. A lelkek gondviselésére születve látszott lenni; e művészetet régi hagyomány után szerezte s abban bámulandó bátorsággal és tapintattal járt el. Ez egy egészen különös tulajdonság, a melyet nem lehet tanulni. Tehetség, jóakarát és szellem sem pótolhatja azt. Az embernek ezt feladatául kell tűznie, magát teljesen annak kell szentelnie és minden egyebet el kell hogy hanyagoljon. Az író, a szónok, a theologus nem lelkipásztor. A lelkekre való gond, mindazon nehézségekkel, melyeket szokásaink támasztanak és mindazon veszélyes bizalmasságok nélkül, a melyeket a katolikus egyház megenged, valóban különös adomány, melyet csak kevesen bírnak. A mély rokonszenv és a buzgóság, melyet ő maga körül keltett és az ohaj, mindenkinek tetszeni, kitünő pásztorrá tették őt. Sokan követték azért, mert látták, hogy ő a helyes uton jár; mások meg azért, mert életiránya és a jóság hatalma, a melylyel ő oly kitünő mértékben birt, vonzották és elragadták. Ha az ügy, melyet ő felölelt, sikerült volna abban az időben, győzelmét bizonyosan neki lehetne köszönni. Ő jó, önzetlen és tiszta jellem volt. Az ő kereszténysége igazi vala, mert az a hegyi beszéd kereszténysége, a lélekben és igazságban való imádás tana volt. Gondolkodásában elméletileg nem ment oly meszsze, mint sokan társai közül; ő soha sem vettete el egészen a természetfelettit. A hibák, melyeket elkövethetett, egy jó szív hibái voltak. Ő engem barátjának nevezett, mert valóban nagy becsüléssel és von-

zalommal viseltettünk egymás iránt. Talán jobban teszi, ha nem nevez annak; a lelkipásztor nem bir egy világi szabadságával; de ő nem gondolta volna a barátsággal összeillőnek, hogyha nem fejezi ki azt még akkor is, a midőn az neki rovására lehetett volna. Talán harczias magatartása ellene volt ama türelem gyakorlásának, a melyre philosophicus természetű emberek szánják magukat, a nélkül, hogy ez részükről nagy érdem lenne. Hasonlóan a Calvin iskolájából való legtöbb protestanshoz, ő politikában határozott republikánus irányt követett. Az ember ritkán szolgálhat egyszerre két ügyet és hogyha az ő liberalis protestantismusa nagy egyházzá nővi ki magát, e tény talán erős előítéletet támasztott volna irányában. Keresztény egyháznak nem szabad politikai megkülönböztetésen nyugodni; ama hajlékban, a melyet Jézus a lelkek számára állított, minden véleménynek helyet kell találnia.

Coquerel A. sok jót mivelt, de az ő főműve nem sikerült. Liberalis protestantismus létezik ugyan, de hogy az az egykor számára remélt helyet társadalmunkban elfoglalja, ismét elől kell kezdetni az egésznek. A dolog úgy történt most, mintha az első században Jakab és a tizenkettő diadalmaskodott volna Pál felett. A régi protestánsok nagyon ragaszkodván a traditiókhhoz, nem fogadtak el oly elveket, a melyek kevésbé tiszta eredetű új jövevényeket hoztak volna társulatukba. Ők meg kívánták tartani Ábrahám gyermekei kiváltságát. S miért gyaláznók ezért őket? fogják sokan mondani. Ők azt kívánják tudni, hogy mi keresztények vagyunk-e? Mi nem használhatjuk e czímet, miután nem hiszünk azon dogmákban, melyek még a kereszténységnek is mindig alapjául tekintettek. Nem ócsárlunk senkit, de anynyit bátorkodunk kimondani, hogy ama dogmák közül, melyek módosítását Coquerel és társai indítványozták, a kereszténységre nézve egyik sem oly lényeges, mint a körülméletkedés, az Ábrahámtól való származás kiváltsága és a szombat pontos megtartása volt a zsidókra nézve. S Pál a körülméletlést és a származás jogot nem módosította, hanem egyenesen eltörölte; s Jézus halála után alig telt el egy század, a midőn egy szellemdús keresztény, a Diognetushoz intézett levél szerzője, a szombat megtartásáról, mint babonáról ír. Átalában a Coquerel és az orthodox protestánsok közti legnagyobb különbségek is semmik a Péter és Pál közti különbségekkel összehasonlítva, melyek Pétert és Pált még sem akadályozzák meg, hogy nekik a keresztény címhez egyenlő joguk ne legyen. Ki mondhatja meg, hogy mi a

lényeg és mi a járulék emberi dolgokban. Minden folytonos változásnak van alávetve. A valódi conservatív szellem átmenetek keresztülvitelében és erőszakolt revolúciók megakadályozásában nyilatkozik. Egy dolog kívánatos, a mi nem egyéb mint az, hogy a katholicismusból és protestantismusból kevésbé szűkkörű egyházak álljanak elé, mint a milyeneket jelenben ismerünk, melyekben a tudományos szellem, mely a kor szelleme, ne legyen oly anynyira visszatarthatva. Hogy ily nemű kísérletek ez ideig meghiusultak, ebből nem következik, hogy ezután ne sikerülhetnének. Ellenkezőleg e kísérletek jellemvonása az, hogy csak több meghiusulás után jutnak győzelemre. Huss J. meghiusult kísérlete Luther diadalát készítette elő. Coquerel A. a legtiszteletre méltóbb helyek egyikét fogja birni egy ily ohajtandó reform előfutárai közt. Ő tökéletesen felfogta egy ily munka jellemét — tisztelet a keresztény traditio iránt, mely nagy és jeles s melyet senki sem adhat fel büntelenség nélkül. Az értelmi és tudományos szabadság (az evangeliumnak lévén más feladata, mint historiából és chronológiából adni leczkéket) az igaz szeretetét és az emberiség előhaladását követeli. Az ő tiszta és önfeláldozó lelke nagynak mutatta magát azon mellőztetésben, melyet a conservatív szellem az ő legmelegebben ápoló eszméivel szemben alkalmazandónak vélt. De ő egy napon újra visszatér; s ha csak emléke lesz is azok közt, a kik fényes győzelemre nincsenek elhatározva, anynyi dicsősége mégis leendő, hogy neve az igazság harcosai közt fog tiszteletre méltóan tündökölni. A mit a vallásos haladás mezején elvetünk, nyomtalanul elenyészni nem fog. S továbbá, mikor valaki oly becsületes mint ő volt, a cél megvan nyerve. Az embernek siker nélkül is lehet nagyot művelni.
